

Міністерство освіти і науки, молоді та спорту України
Львівський національний університет імені Івана Франка

Географічний факультет

Кафедра фізичної географії

**НАВЧАЛЬНА ПРОГРАМА ТА МЕТОДИЧНІ ВКАЗІВКИ
ДЛЯ САМОСТІЙНОЇ РОБОТИ З КУРСУ
«ЛАНДШАФТОЗНАВСТВО»**

Для студентів напряму підготовки

6.040104 - Географія

Львів – 2012

Мельник А.В. Навчальна програма та методичні вказівки для самостійної роботи з курсу «Ландшафтознавство» (для студентів напряму підготовки 6.040104 – Географія). – Львів: ЛНУ імені Івана Франка, 2012. – 15 с.

Подано навчальну програму з курсу «Ландшафтознавство» та перелік тем, літературу і завдання для самостійної роботи студентів, які здобувають фах за напрямом підготовки 6.040104 – Географія.

Для студентів географічних факультетів ВНЗ України

Рекомендовано до друку

Вченою радою географічного факультету

Львівського національного університету імені Івана Франка

Протокол № 17 від 21 грудня 2011 р.

© Кафедра фізичної географії

ЛНУ імені Івана Франка, 2012

Навчальна програма з курсу

«Ландшафтознавство»

Об'єкт, предмет і завдання ландшафтознавства та його місце в системі наук

Об'єкт, предмет, завдання і структура географії. Поняття про природний територіальний комплекс (ПТК), або географічний комплекс (геокомплекс), та його властивості. Природний територіальний комплекс і геосистеми. Рівні диференціації географічної оболонки, ієрархія геокомплексів. Об'єкт, предмет і завдання ландшафтознавства. Структура ландшафтознавства. Місце ландшафтознавства в системі географічних наук. Зв'язок ландшафтознавства з іншими науками. Прикладне значення ландшафтознавства.

Історія розвитку ландшафтних ідей і ландшафтознавства

Витоки та передісторія вчення про ландшафт (IVст. до н.е. – сер. XVIII ст.) Перші кроки на шляху до фізико-географічного синтезу (сер. XVIII ст. – кінець XIX ст.). Початок ландшафтознавства: праці В.Докучаєва і його учнів (кінець XIX ст. – 20-ті рр. XX ст.). Ландшафтознавство в 20–30-ті рр. XX ст. Становлення науки про географічний ландшафт (40–60-ті рр. XX ст.). Сучасний етап розвитку ландшафтознавства (70-ті рр. XX ст. – по сьогодні). Розвиток ландшафтних ідей і ландшафтознавства в Україні.

Основні закономірності регіональної диференціації географічної оболонки

Поняття про процеси інтеграції і диференціації в географічній оболонці. Широтна зональність. Азональність. Секторність. Висотна поясність. Ландшафтна ярусність. Бар'єрність. Структурно-петрографічні

чинники і морфоструктурна диференціація. Співвідношення зональних і азональних закономірностей регіональної диференціації.

Фізико-географічне районування

Суть і зміст комплексного фізико-географічного (ландшафтного) районування. Принципи ландшафтного районування. Системи таксономічних одиниць районування. Методи фізико-географічного районування. Фізико-географічного районування України.

Поняття про географічний ландшафт та його структуру

Загальне, типологічне і регіональне трактування ландшафту. Визначення ландшафту за С.В. Калесником, М.А. Солнцевим, А.Г. Ісаченком. Ландшафт як основна одиниця в ієрархії природних територіальних комплексів. Чинники локальної внутріландшафтною диференціації. Структура ландшафту.

Природні компоненти і чинники та їхня роль у ландшафтотворенні

Поняття про природні компоненти і чинники. Основні і похідні компоненти. Універсальні і спорадичні компоненти. “Старші” і “молодші” компоненти. Чинники ландшафтотворення, їхня класифікація. Закон нерівнозначності взаємодіючих компонентів-чинників.

Компоненти ландшафту

Геологічний фундамент ландшафту. Повітряний компонент і клімат ландшафту. Природні води ландшафту. Рослинний світ ландшафту. Тваринний світ ландшафту.

Межі ландшафту

Поняття про дискретність і континуальність природи земної поверхні. Межі ландшафтів за К.І. Геренчуком, А.Г. Ісаченком, М.А.Солнцевим. Особливості вертикальних меж ландшафтів. Межі морфологічних одиниць ландшафту та способи їхнього виявлення.

Морфологія ландшафту

Поняття про морфологічну структуру ландшафту. Фація як елементарний природний територіальний комплекс. Урочище, його різновиди і діагностичні ознаки. Ланка як праобраз майбутнього урочища. Ландшафтна місцевість і чинники її відособлення. Класифікація морфологічних одиниць ландшафту.

Особливості ландшафтної структури гірських країн

Чинники ландшафтної диференціації гірських країн. Висотна поясність. Ландшафтна ярусність. Гірський ландшафт і чинники його відособлення. Морфологічні одиниці гірського ландшафту та їхні діагностичні ознаки. Гірська фація. Гірська ланка. Гірське урочище і його різновиди: просте урочище, підурочище, складне урочище. Літогенетична стрія. Морфодинамічна висотна місцевість. Орокліматичний сектор.

Функціонування ландшафту

Поняття про функціонування природного територіального комплексу і його ланки. Вологообмін у ландшафті. Біогенний обмін речовини в ландшафтах. Абіотична міграція речовини в ландшафті. Енергетика ландшафту. Річний цикл функціонування ландшафту

Динаміка і стійкість ландшафту

Основні типи змін у ландшафтах. Поняття динаміки ПТК. Поняття стану ПТК. Види станів. Зовнішні чинники динаміки – внутрівікові та

вікові ритми і їхні наслідки. Сукцесійні зміни станів ПТК. Зв'язок динаміки з функціонуванням і стійкістю. Стійкість ПТК. Роль компонентів у підтриманні стійкості ПТК. Поняття про міру стійкості ПТК.

Розвиток ландшафту

Рушійність сили розвитку ландшафту. Механізм розвитку ландшафту. Вік і довговічність ландшафту. Особливості історії розвитку гірських ландшафтів.

Систематика ландшафтів

Принципи класифікації ландшафтів. Класифікація ландшафтів А.Г.Ісаченка. Наукові основи класифікації ландшафтів за К.І.Геренчуком. Класифікація ландшафтів Землі. Типи ландшафтів Земної кулі.

Ландшафти і господарська діяльність людини

Ландшафтознавство та взаємодія природи і суспільства. Основні підходи до аналізу людського впливу на ландшафти: поняття про антропогенні модифікації ПТК, антропогенні ландшафти, природно-технічні (геотехнічні) системи. Техногенні впливи на структуру і функціонування ПТК. Стійкість природних територіальних комплексів до техногенних впливів. Основні структурно-динамічні закономірності антропогенно змінених ландшафтів. Поняття про культурний ландшафт.

Список літератури

Базової

1. *Исаченко А.Г.* Ландшафтоведение и физико-географическое районирование. – М.: Высш. шк., 1991. – 366 с.
2. *Геренчук К.І.* Основні проблеми фізичної географії. – К., 1969. – 132 с.
3. *Міллер Г.П., Петлін В.М., Мельник А.В.* Ландшафтознавство: теорія і практика. – Львів, 2002. – 172 с.

Допоміжної

1. *Арманд Д.Л.* Наука о ландшафте. – М.: Наука, 1975. – 288 с.
2. *Беручашвили Н.Л.* Четыре измерения ландшафта. – М.: Наука, 1986. – 182 с.
3. *Исаченко А.Г.* Оптимизация природной среды. – М.: Наука, 1980. – 264 с.
4. *Исаченко А.Г.* Природа мира. Ландшафты. – М.: Наука, 1989. – 505 с.
5. *Исаченко А.Г.* Система основных понятий современного ландшафтоведения // География и современность. – Ленинград, 1982. – С.17–50.
6. *Крауклис А.А.* Проблемы экспериментального ландшафтоведения. – Новосибирск: Наука, 1979. – 232 с.
7. Ландшафтоведение: теория и практика // Вопросы географии, 1982. – Сб. 12.1 – 208 с.
8. *Маринич О.М., Шищенко П.Г.* Фізична географія України. – К.: Знання, 2003. – 499 с.
9. *Маринич А.М., Пащенко В.М., Шищенко П.Г.* Природа Украинской ССР. Ландшафты и физико-географическое районирование. – Киев: Наук. думка, 1985. – 222 с.

10. *Миллер Г.П.* Ландшафтные исследования горных и предгорных территорий. – Львов, 1974. – 202 с.
11. *Миллер Г.П.* Польове ландшафтне знімання гірських територій. – К.: 1996. – 167 с.
12. *Мельник А.В.* Українські Карпати: еколого-ландшафтознавче дослідження. – Львів, 1999. – 286 с.
13. *Мельник А.В.* Основи регіонального еколого-ландшафтознавчого аналізу. – Львів: Літопис, 2002. – 229 с.
14. Охрана ландшафтов. Толковый словарь. – М.: Прогресс, 1982. – 272 с.
15. *Преображенский В.С., Александрова Т.Д., Куприянова Т.П.* Основы ландшафтного анализа. – М.: Наука, 1988. – 192 с.
16. Проблеми ландшафтного різноманіття України: Зб. наук. праць. – К.: 2000. – 400 с.
17. *Солнцев Н.А.* Учение о ландшафте. – М.: Изд-во Моск. гос. ун-та, 2001. – 384 с.
18. *Солнцев Н.А.* К теории природных комплексов // Вестник Моск. ун-та. Сер.5. География, 1968. – №3. – С.14–27.
19. *Солнцев Н.А.* Проблема устойчивости ландшафтов // Вестник Моск. ун-та. Сер. 5. География, 1984. – №1. – С.14–19.
20. *Сочава В.Б.* Введение в учение о геосистемах. – Новосибирск: Наука, 1978. – 319 с.

Перелік тем для самостійної роботи

1. Місце ландшафтознавства в системі географічних наук.
2. Зв'язок ландшафтознавства з іншими науками.
3. Витоки та передісторія вчення про ландшафт.
4. Перші кроки на шляху до фізико-географічного синтезу.
5. Початок ландшафтознавства: праці В. Докучаєва і його учнів.
6. Ландшафтознавство в 20–30-ті рр. ХХ ст.
7. Становлення науки про географічний ландшафт (40 – 60-ті рр. ХХ ст.).
8. Сучасний етап розвитку ландшафтознавства (70-ті рр. ХХ ст. – до сьогодні).
9. Розвиток ландшафтних ідей і ландшафтознавства в Україні.
10. Фізико-географічне районування України.
11. Морфологічні одиниці гірського ландшафту та їхні діагностичні ознаки.
12. Вологообмін у ландшафті.
13. Біогенний обмін речовини в ландшафтах.
14. Абіотична міграція речовини.
15. Енергетика ландшафту.
16. Річний цикл функціонування ландшафту.
17. Типи ландшафтів Землі.
18. Ландшафти і господарська діяльність людини.

Питання для самоконтролю

Місце ландшафтознавства в системі географічних наук

1. Структура географічної науки.
2. Структура комплексної фізичної географії.
3. Зв'язки ландшафтознавства з галузевими фізико-географічними науками.
4. Зв'язки ландшафтознавства з суспільно-географічними дисциплінами.
5. Місце ландшафтознавства в системі географічних наук.

Зв'язок ландшафтознавства з іншими науками

1. Зв'язок ландшафтознавства з природничими науками.
2. Екологія і ландшафтознавство.
3. Краєзнавство і ландшафтознавство.
4. Країнознавство і ландшафтознавство.
5. Напрямки ландшафтознавства, що виникли на стику з іншими природничими науками.

Витоки та передісторія вчення про ландшафт

1. Внесок у географію Аристотеля.
2. Внесок у географію Ератосфена.
3. Внесок у географію Геродота.
4. Внесок у фізичну географію Б. Варенія.
5. Внесок у фізичну географію С.П. Крашеніннікова.
6. Внесок у фізичну географію М.В. Ломоносова.

Перші кроки на шляху до фізико-географічного синтезу

1. Внесок А. Гумбольдта у становлення ландшафтознавства.
2. Внесок Е.А. Еверсмана у становлення ландшафтознавства.
3. Внесок А.Ф. Міддендорфа у становлення ландшафтознавства.
4. Внесок М.А. Северцова у становлення ландшафтознавства.

5. Внесок Р.Е. Траутфеттера у становлення ландшафтознавства.
6. Внесок М.М. Богданова у становлення ландшафтознавства.
7. Внесок А.І. Воєйкова у становлення ландшафтознавства.

Початок ландшафтознавства: праці В. Докучаєва і його учнів

1. Внесок В.В. Докучаєва у розвиток фізичної географії.
2. Внесок А.Н. Краснова у розвиток ландшафтознавства.
3. Внесок Г.Ф. Морозова у розвиток ландшафтознавства.
4. Внесок Г.Ф. Висоцького у розвиток ландшафтознавства.
5. Внесок Г.І. Танфільєва у розвиток ландшафтознавства.
6. Внесок Р.І. Аболіна у розвиток ландшафтознавства.

Ландшафтознавство в 20-30-ті рр. ХХ ст.

1. Внесок Б.Б. Полинова у розвиток ландшафтознавства.
2. Внесок І.В. Ларіна у розвиток ландшафтознавства.
3. Внесок Л.С. Берга у розвиток ландшафтознавства.
4. Внесок М.А. Первухіна у розвиток ландшафтознавства.
5. Внесок З. Пассарге у розвиток ландшафтознавства.
6. Внесок Е. Гербертсона у розвиток ландшафтознавства.
7. Внесок Е. Бурна у розвиток ландшафтознавства.

Становлення науки про географічний ландшафт (1940 – 1960 рр. ХХ ст.)

1. Внесок М.А. Солнцева у розвиток ландшафтознавства.
2. Внесок А.Г. Ісаченка у розвиток ландшафтознавства.
3. Наукові погляди К. Троля на ландшафт.
4. Ландшафтні ідеї Е. Нефа.

Сучасний етап розвитку ландшафтознавства (1970 рр. XX ст. – до сьогодні)

1. Всесоюзні наради з ландшафтознавства.
2. Становлення геофізики ландшафту.
3. Впровадження системного підходу у ландшафтознавство.
4. Розгортання прикладних ландшафтних досліджень.
5. Ландшафтознавчі дослідження в країнах Західної Європи.

Розвиток ландшафтних ідей і ландшафтознавства в Україні

1. Внесок Г.І. Танфільєва у розвиток ландшафтознавства.
2. Внесок П.А. Тутковського у розвиток ландшафтознавства.
3. Внесок С.Л. Рудницького у розвиток ландшафтознавства.
4. Внесок К.І. Геренчука у розвиток ландшафтознавства.
5. Внесок О.М. Маринича у розвиток ландшафтознавства.
6. Внесок Г.П. Міллера у розвиток ландшафтознавства.

Фізико-географічне районування України

1. Система таксономічних одиниць фізико-географічного районування України.
2. Ландшафтні краї й області зони мішаних лісів.
3. Ландшафтні краї й області зон широколистяних лісів і лісостепу.
4. Ландшафтні краї й області степової зони.

Морфологічні одиниці гірського ландшафту

1. Гірська фація.
2. Гірська ланка.
3. Гірське просте урочище.
4. Гірське підурочище.
5. Гірське складне урочище.
6. Літогенетична стрія.

7. Морфодинамічна висотна місцевість.
8. Орокліматичний сектор.

Вологообмін у ландшафті

1. Розподіл атмосферної вологи в ландшафті.
2. Основні елементи водного балансу ландшафтів різних природних зон.
3. Вплив ялинових і букових лісів на розподіл атмосферних опадів.

Біогенний обмін речовини в ландшафтах

1. Суть біогеохімічного циклу.
2. Розподіл синтезованої органічної речовини в ландшафті.
3. Запаси фітомаси і величина річної первинної продукції в ландшафтах різних природних зон.

Абіотична міграція речовини

1. Основні форми міграції речовини літосфери в ландшафтах.
2. Модуль твердого стоку в різних кліматичних зонах.
3. Величина йонного річкового стоку в ландшафтах різних природних зон.

Енергетика ландшафту

1. Роль променистої енергії Сонця в ландшафті.
2. Перетворення сонячної енергії у ландшафті.
3. Радіаційний баланс у ландшафтах різних природних зон.

Річний цикл функціонування ландшафту

1. Особливості зимових фаз річного циклу функціонування ландшафтів.
2. Особливості весняних фаз річного циклу функціонування ландшафтів.
3. Особливості літніх фаз річного циклу функціонування ландшафтів.
4. Особливості осінніх фаз річного циклу функціонування ландшафтів.

Типи ландшафтів Землі

1. Полярні і приполярні ландшафти.
2. Бореальні і бореально- суббореальні ландшафти.
3. Суббореальні ландшафти.
4. Субтропічні ландшафти.
5. Тропічні і субекваторіальні ландшафти.
6. Екваторіальні ландшафти.

Ландшафти і господарська діяльність людини

1. Ландшафтознавство та взаємодія природи і суспільства.
2. Техногенні впливи на структуру і функціонування ПТК.
3. Стійкість природних територіальних комплексів до техногенних впливів.
4. Основні структурно-динамічні закономірності антропогенно змінених ландшафтів.
5. Поняття про культурний ландшафт.

Список літератури для самостійної роботи

1. *Исаченко А.Г.* Ландшафтоведение и физико-географическое районирование. – М.: Высш. шк., 1991.
2. *Исаченко А.Г.* Ландшафты СССР. – Л.: 1985.
3. *Исаченко А.Г., Шляпнигов А.А.* Природа мира. Ландшафты. – М.: 1989.
4. *Геренчук К.И.* Основні проблеми фізичної географії. – К.: 1969.
5. *Міллер Г.П., Петлін В.М., Мельник А.В.* Ландшафтознавство: теорія і практика. – Львів: 2002.
6. *Исаченко А.Г.* Развитие географических идей. – М.: 1971.

7. *Юренков Г.И.* Основные проблемы физической географии и ландшафтоведения. – М.: 1982.

8. Історія Академії наук Української РСР. – К.: Наук. думка. – 1982.

9. Развитие географической науки в Украинской ССР: Сб. науч. трудов. – Киев: Наук. думка. – 1990.

10. Географічна енциклопедія України: В 3 т. – К.: 1989–1993.

11. *Маринич О.М.* Академік П.А. Тутковський – видатний український географ // Українське Полісся: вчора, сьогодні, завтра: Зб. наук. праць. – Луцьк: 1998.

12. *Шаблій О.І.* Академік Степан Рудницький: фундатор української географії. – Львів; Мюнхен, 1993.

Навчально-методичне видання

Мельник А.В.

Навчальна програма та методичні вказівки для самостійної роботи з курсу «Ландшафтознавство»

Для студентів напряму підготовки
6.040104 - Географія

Підписано до друку 21.12.2011 р. Формат 60x84 1/16

Друк: різнографія. Ум. друк. арк. 0/9

Наклад 200 прим. Зам.

Малий видавничий центр

Лабораторія тематичного картографування географічного факультету

Львівського національного університету імені Івана Франка

Україна, 79000, Львів, вул. П. Дорошенка, 41